

MINDÁK DÁNIEL

Így vagy úgy

MINDÁK DÁNIEL (1989) Budapest

- Egy disznó miatt kell felelnie a hercegnek?
- Állj föl, ha hozzád beszélek!

Kálmán herceg, aki eddig mélyen hátradőlve hevert a párnákkal halmozott széken, kimért mozdulatokkal egyenesedett fel, hogy arasznyi távolságból bámuljon bele testvére szemébe. Béla, a magyarok és horvátok királya, ezen a néven a negyedik, kipirulva, határozottan beszélt, és olyan széles karomozdulatokkal gesztikulált, hogy meglibbent az ablak melletti fülkét leválasztó függöny.

– Nem! Nem a disznó miatt! A gazdái miatt, akiket megöltek az embereid. Ne tagadd! Annyi disznót rabolsz, amennyit akarsz. Ha egy paraszt véletlenül belesétál embereid kardjába, azt is elnézem, mert herceg vagy, és az öcsém vagy. De ha a kunok állatait, embereit háborgatod, azzal szövetségünket, az én királyi eskümet teszed kockára. Amíg én vagyok a királyod, nem háborgatod barátaim jószágát!

– Amíg...

– Amíg az a törvény, hogy az elsőszülött fiú követi apját a trónon, így is marad. Isten rendelése volt, hogy én szülessek előbb. Nem születhettünk egyszerre, valakinek elsőnek kellett lennie. Ha csak Isten rendelése folytán nem élsz túl engem és fiamat, nem teszik fejedre Szent István koronáját, a magyaroknak be kell érniük egyetlen Kálmánnal, aki fiatalabb testvérként lett király.

– Nem úgy volt, Kálmán volt Álmos idősebb testvére. László király fiatalon még bízott benne, hogy lesznek saját fiai, a legidősebb unokaöccsét akarta kizárni az öröklésből, és az országon kívülre, papi pályára küldte. Mert ugyebár a király katona; a pap meg csak pap. Isten kifürkészhetetlen akarata, hogy László országlása után mégis Kálmán következett.

– Nem érdekel. Elcsábíthatod a legjobb történetírómat, tessék, szolgáljon neked. De a hatalomból és kun barátaim tiszteletben tartásából nem engedek. Végeztem.

Béla hátrébb lépett a kényelmetlenné váló közelségből, de az ajtóból még visszafordult.

– Gyűlik már a sereged? Számítok rád. Annyi a tatár, mint égen a csillag. Dénes nádor csak ideig-óráig tartóztathatja őket, ha tényleg megindulnak. Mindenkire szükségünk lesz.

Kálmán megvárta, amíg testvére lépteinek zaját elhalkítja a távolság, majd a toronyszobából kiszögellő, eltakart fülkéhez lépett, és félrerántotta a függönyt. A keresztbe fektetett deszkán egy borotvált arcú férfi ült bokáig letolt nadrággal.

– Öltözz fel rögtön, te disznó! – szólt rá Kálmán.

– Csöndesebben – felelte az alak kászálódás közben –, még meghallják.

A feszes nadrágot nem sikerült egy mozdulattal felhúzni, felváltva egyik és másik szárán erősnek mutatott, de a nadrágot csak ujjnyival mozdító rángatások követték egymást. Kálmán úgy tudta, hogy az illetlen testrészek gazdájának, Von Biberachnak apja valaha nagy szolgálatokat tett az ő néhai anyjának, sőt, életét áldozta védelmében

– Igyekszem, igyekszem, de hát nem sikerülhet minden elsőre. Tisztelt szüleidnek is, hercegem, Isten nyugosztalja őket, csak másodikra sikerült az alkalmas uralkodót e világra hozniuk.

– Még a végén azt hinném, hogy hízelegsz.

– Ugyan, csak emlékeztetek. Engedélyed, sőt királyi parancsod van összehívni a hozzád hű katonákat. Mikor, ha nem most? Béla kényszerhelyzetben van, a tatárok ellen keletre kell küldenie saját embereit, és te lecsaphatsz. Sutt. Az osztrák herceg téged fog támogatni, csak három megyécskét kér.

– Elhallgass!

– Elhallgatok én, csak halld meg, amit mondok. Te vagy a jobb vezér, hallottad már sokaktól, nem?

– Jól tudod.

– Na, ugye. Béla majd' hogy a hegyes végénél markolná meg a kardot. Téged teremtettek királynak. Te fogsz bosszút állni anyád gyilkosain, amit apád és bátyád csak fél szívvel tettek meg. Persze ne feledkezz meg...

– Ha még van pofád jutalmat kérni, akkorládában viheted haza a fejedet.

– Látod, uram, azt már magadtól tudod, hogy a hű és jó támogatót méltó ajándék illeti.

– Tűnés.

Kálmán egyedül maradv a szobában kibámult az egyetlen szűk ablakrésen. Nyitva tartotta, remélve, hogy kiszellőzik Biberach szaga. Kint szántóföldeket, erdőt és a kanyargó Dunát látta. Házak, emberek, várfalak. Dolgok, amiket összességében országnak nevezünk. Parasztok, akik rendszeren kalapot levéve húzódnak félre az útról, és csak kunyhójuk biztonságában vagy a puszta magányában szidják az urakat. De mégis az uraktól várják, hogy rablóktól és nomádoktól megvédjék őket.

Még mindig forrt az indulata, noha a teremben már érezte a márciusi szelek hűvösét. Ledobta felsőruházatát, lerohant a palotából a várfalak közötti katonai gyakorlótérre. Kardot ragadott, és hevesen kaszabolt egy rőzseköteget. Tapasztalatból tudta, hogy a testi erőfeszítés idővel belsőjét is megnyugtatja. Ha tehetné, minden reggelt gyakorlással indított. Szokását még házassága után is megtartotta. Ebben a világban mindenkinek verítékeznie kell, hogy az isteni igazságot szolgálhassa, a parasztnak a földön, a nemesnek fegyverrel a kezében a gyakorlótéren – Szalomének így magyarázta. Elég volt, hogy kardját már nem fektethette maga mellé az ágyba. Gyilkos származásnak ott nincs helye – mondta Szalome. Pedig hadba járó embernek a sors a lovat és a kardot rendelte legjobb barátjául; a legsúlyosabb veszedelmekből csak a ló és a jól forgatott fegyver mentheti ki, se az asszony ragaszkodása, se a fegyvertárs hűsége.

Kálmán már átizzadva püfölte a szegény sorsú rőzseköteget, mire kíséretének fegyverforgató tagjai gyűltek köré. István százados felvetette:

– Herceg, ha úgy akarod, mi is... – de Kálmán leintette; aztán mégis kéretett lovakat. A legjobb, legerősebb csatamént vezették elő, de felszerszámolásához idő kellett. Kálmán leeresztette a kardot, és a századoshoz fordult:

– Harcolnátok-e értem ellenségeim ellen?

– Harcolnánk érted, herceg! Kire megyünk, tatárra, németre?

– Akkor is harcolnátok értem, ha az országon belül találnánk ellenséget?

– Igenis! A kunokra gondolsz? Viszket már a tenyerem, hogy bosszút álljak a magyarok letiport földjeiért és letiport lányaiért.

Kálmán hadi erényeikért tartotta embereit, nem az eszükért. Lóra szállt, és megrohmozta lándzsájával a latinosan *quintain*nak nevezett bábu pajzsát. Szép találatot ért el, majd elhajolt a jobb kezében tartott buzogány elől. A bábmészködő katonák nem maradhattak el vezérük mögött, és sorban megrohanták a bábut. Gyakorlottak voltak, a célt rendre eltalálták, és a buzogány el-

lencsapása elől mindegyik el tudott hajolni, de a legtisztább, legerősebb találatokat rendre Kálmán herceg érte el. Így kell majd a következő csatában is – gondolta. Így kell ledöfni egy tatárt. Vagy így kell ledöfni. Nem. Bélának nem ontaná véreét. Bélát csak elzárná a tenger közepén egy szigetre, ahonnan se ki, se be nem járhat lélek. Emlékezett is egy szigetre a dalmát partok közelében, kis kastéllyal. Trau a neve.

A gyakorlás végeztével István százados bizalmaskodva tette fel a kérdést:

- Aztán tényleg kutyafeje van-e a tatárnak?
- Nem tudom, de ha kutyafeje van, ti azt is elválasztjátok a nyakától.

Nem hiába vetélkedett Zakariás atya szolgálataiért a királyi család két feje. Zakariás atyát kegyes léleknek és a történelem legjobb ismerőjének tarották. Bármikor tudott példázatokot hozni Attila királyról vagy az Árpád nemzetségből fakadt uralkodókról. Kálmán és Szalome esküvőjére egy könyvecskét írt, amiben a lengyel és magyar történelmet szépen egybeboronálta. Igaz, hogy Szepes várában nem olvashatta újra a többi történészek műveit, ezért csak emlékezetből dolgozott, de könyvével így is elérte, hogy a királyi család körül lebzselő hivatalnokok, rokonok, szolgák elkönyveljék, ő már Kálmánt választotta Béla ellenében. Így Zakariás atya a közvélemény nyomására több időt töltött Kálmán herceg környezetében, kimondatlanul is gyóntatója, lelki vezetője lett. Megvitatták, hogy aktus-e, tehát bűn-e, ha a férj a feleségével tölti idejét. Zakariás atya idézte a testtel kapcsolatos hittételeket, Kálmán viszont rövidre zárta, hogy aktus bizony, ráadásul államjogi. Hiszen a lengyel és a magyar állam képviselője között történik, a népek-államok közelségét ki-fejezendő. Zakariás atya témát váltott:

- Hogy áll az egység dolga András király fiai közt?
- Nem úgy van-e, hogy az alkalmasabb rokont illeti a trón? Nem ezért ragadt fegyvert Szent László is Salamon ellen, és apám Imre király ellen?

– Az elsőszülött jogának és az alkalmasság jogának elsőbbségét mindenki érdeke szerint magyarázta. A példáid igazak, de éppen az elsőszülöttek joga révén került trónra Kálmán király Álmos herceggel szemben. Hiszen Kálmánról azt írják, hogy púpos, sánta és csúnya volt, ám talán csak annyi igaz belőle, hogy nem dolgozta meg olyan keményen az izmait, mint egy vezérhez illik.

– Ugye, úgy illik, hogy a király hadra termelt legyen, akire felnéznek a vad katonák?

- Igen, ezt is beleértjük az alkalmasságba. De miért kérdezed?
- El tudnék képzelni Bélánál alkalmasabb királyt.
- Ezért tartjuk megbízhatóbbnak az elsőszülöttség elvét. Hiszen alkalmasság terén ki ezt, ki azt tartja legkiválóbbnak, bezzeg a születés sorrendjét senki nem vitathatja.

– Persze. Csak épp olyan királya lesz a magyaroknak, aki púpos és sánta; vagy olyan, aki alig bírja el a kardot, helyette pogány barbárokkal tapostatja le a magyarok földjét.

– Mire készülsz, Kálmán herceg? Talán elfelejtetd történetünk, hogy addig jó, amíg pontosan egy királya van a magyaroknak? Elfelejtetted, hogy a krónikák másról sem szólnak, hogy melyik herceg mikor szerzett békétlenséget, hány jó magyar nemeset kellett pártoskodás miatt kivégezni vagy csatamezőről holtan összeszedni? Ha már így vagy úgy királlyá tettünk valakit, életét és országglását védjük meg minél tovább, hiszen az egyetértés a béke, a gyarapodás és Isten előtti növekedés első feltétele.

Kálmán a kardhüvely hegyével vonalakat húzogatót a kőpadlóra.

- Nem, nem felejtettem, csak gondolkodom.
- Úgy? Gondolkodol?

– Szoktam. Most épp arról, hogy bár Szlavónia hercege és a Magyar Királyság második embere vagyok, mégis egész életem parancsok betartásával telik. Miért ne teljesülhetne egyszer az én akaratom?

– Ha soha nem leszel király: hát vagyunk ezzel így egy páran. Istentől kapott feladatainkat teljesítjük. Ebben nem különbözik a király, a királyné, a nemes, a jobbágy. Munkás világba teremtett minket az Isten. A király sem mindig kedve szerint tesz, hanem méltósága szerint. Azt hiszed, Bélának öröm, hogy pogány barbárokat telepített az országba? De ha a király harcosokat és adófizetőket akar, márpedig akar, mert jön a tatár.

– Ejj, ha nem elég a kéz itthon, inkább telepítsük be a domonkosok keleti magyarjait. Azokkal legalább szót értünk.

– A helyedben nekem nem lennének nagy reményeim. A domonkosok magyarjai több hónap járőföldre élnek, ha elszánják is magukat a költözésre, nem érnek ide a tatár előtt. Fáradtan, keseredetten érkeznek, úgy élnék velük, mint a kunokkal. Azt hiszem, ugyanolyan barbárok. Sátorban élnek, hosszú a hajuk, térdig érő kabátot hordanak, loncsosak a kutyáik, húst esznek, nem pedig kenyeret vagy a kert zöldségeit.

– Tudtam, hogy rád mindig számíthatok – mondta Kálmán, és hátrító udvariaskodással távozott a fogadóteremből.

Nem félt Zakariás atyát bizalmas területén hagyni. Tudta, hogy az atya nem tesz ellene semmit, akkor sem, ha keményen beszél. Ahogy zsongott a feje, mintha hangyák mászkáltak volna az agyában, nem kívánta a szellemileg megterhelő társalgást folytatni. Inkább Szalome nyugalma szerette volna átvenni. Azonban Szalome nem volt nyugodt. Mostanra szedte össze, hogy melyik ágytakarót és melyik ékszert nem hozták el Zággrából a napokkal korábban befejezett utazással, melyik szolgát kellett volna mégis otthon hagyni. Versenyt szövegeltek egymásnak, amikor azonban Kálmán kiejtette a domonkosok nevét, Szalome újabb témát kapott, és végigmondta, hogy a domonkosok olyan harciasak, mintha karddal szentelték volna őket, valóságos Isten vérebei. Kálmánnak minden hidegvérére szüksége volt, hogy a „bezzeg a ferencesek” kezdetű mondókát elkerülje. Így csak a békéről szót hallhatta:

– Szép világot tudnánk építeni, Krisztus szeretetét megvalósítva. Nem kell nekünk harc, mert nem kell nekünk a másé.

Kálmán megfogta felesége mindkét kezét.

– Ugye, tudod, hogy háború jön?

– Ne csinálj háborút, kérlek.

– Ha nem csinállok, akkor is jön.

Mivel a tatárokat megállítani se Kálmán, se Szalome nem tudta, rövid távon véget ért a vita. Kálmán végighallgatta felesége észrevételeit a pesti és esztergomi ágyneműk hibáiról. Amikor nagyon úgy illett, még bólogatott is. A családi béke a felszínen helyreállt, ám kintről izgatott kiabálás és futkosás, vasak csattogása hallatszott. Kálmán a lakosztály hátsó kamarái felé irányította feleségét, ő pedig a külső ajtó felé indult, de nem mehetett ki, mert még előtte belépett István százados diadalmas örömmel arcán, kivont karddal a kezében.

– Meghalt az áruló! – kiáltotta

– Menj már ki, tudod, hogy a feleségem nem szenvedheti a fegyvereket – szólt rá Kálmán herceg. – Ki halt meg?

– A cselszövő Kötöny és a többi kun. A tatárok kémei.

– Miket beszélsz? – kérdezte Kálmán. A palotaudvaron kardokkal hadonászó, ékszereken marakodó katonák zsvivaja elsöre elnyomta a hangját. Megismételte: – Miket beszélsz?

– Rájuk mentünk. A pogányokra. Azt mondták, a tatároknak kémkednek. Ugyanolyan a szemük és a ruhájuk. A tatárok alattvalói voltak. Egy sötét hajú német vezetett minket. Senkit nem hagytunk élve.

Az egyik sötét első emeleti ablakból, félig takarásból egy nyugodt alak figyelte a felhevült tömeget. Húvösen Kálmán felé pillantott, bár a herceg az árnyékban nem láthatta arcát, érezte, hogy oda kell mennie. És azt is, hogy ki az illető.

– Mit csináltál, te szerencsétlen? – kérdezte

– Nem aranyosak? – mutogatott Biberach a véres kardokkal hadonászó tömeg felé. – Azt hiszik, ők cselekszenek. Azt hiszik, számítanak.

– Azt kérdeztem, mit csináltál?

– Elintéztem, hogy többet ne kelljen felelned egy-egy malac megsütése miatt.

– De hogyan? Megölettél egy királyt? Arra nem gondoltál, te féreg, hogy a kunok most a magyarok ellen fognak fordulni, és a mi véreink fizetik meg az árát?

– Előfordul. Illetőleg pontosan erre gondoltam. Én mindenre gondolok, tudhatnád. A te Bélád legerősebb katonai egysége most halálosan megsértődik, de nem rád. Tiéd a pálya. Én csak azt a három megyét kérem Frigyes herceg számára a határszélen. Bélának már nincsenek csapatai, és ha mégis, azt a tatárok ellen kell küldenie. Te pedig egy szakasz jó horvát lovas élén elveszed koronáját, őt meg felnégyeled, megvakítod, lefejezed, tömlöcbe dobod, amilyen sorrendben csak akarod.

– Fogd be, te ostoba állat, még meghallják!

– Na és? Már csak parancsba kell adnod, és megtörténik.

– De ilyenkor...?

Nem mondhatta tovább, mert három lovas érkezett a vár udvarára olyan vágásban, ami halálosan kimerült lovaiktól telt. Csak a várudvaron, kőhajításnyi távolságból látszott, hogy megsabdalt, mocskos pajzsukon a valaha Tomaj nembeli Dénes nádor színeit viselték. Sőt, az első torzonborz, vérfoltos, nagy orrú lovas minden lépés után egyre jobban hasonlított Dénes nádorra. Ügyetlen mozdulattal kidőlt a nyeregből, és azt mondta:

– Jön a tatár. Készüljetek.

Kálmán különösebb aggodalmak nélkül kiugrott az első emeleti ablakból, így pont a nádor elé érkezett, meg is támasztotta, nehogy az eldőljön, és a szemébe nézve megkérdezte:

– Dénes nádor, hol a sereged?

– Ez a sereg – mutatott a nádor a mögötte álló két elkínzott legényre.

Felhördülés, majd dermedt csend futott végig az előbb még ünneplő körülállókon. Dénes nádor ötezer jó magyar emberrel ment ki a Kárpátok hágóját védeni, ez az ötezer ember most hollók és farkasok prédájaként fekszik a hegyekben. Dénes nádor serege mögé bújva reménykedett a többi nemes, hátha el lehet kerülni a vést, de ha a vezér épphogy életét meg tudta menteni, már nincs több akadály a tatárok és az ország belseje között.

Kálmán hamar magához tért, és emelt hangon szólt az udvaron levőkhöz.

– Ne eresszétek le a kardokat! Most nekünk kell megvédeniük az országot. Szedjétek össze magatokat és fegyvertársaitokat. Egy óra múlva indulunk.

Jól tudta, hogy minden óra, minden mérföld, amivel előrébb mehetnek, amivel az országhatárhoz közelebb találkozhatnak a tatárok fő erőivel, az békes, egyszerű falvak megmentését jelenti. Rohant volna útikellékeiért, de Biberach behúzta őt egy sötét kiszögellésbe.

– Elment az eszed, te nyomorult? Az öledbe hullhatna az ország, te meg a tatárral foglalkozol?

– Előbb védjük meg az országot. – mondta Kálmán, és a bal kezére már felhúzott páncélkesztyűvel beverte Biberach orrát. – Nesze, a megyéd.

A katonák betartották a parancsot, egy órával később különösebb málha nélkül ugyan, de fegyverzetben, elszánt tekintettel gyülekeztek az udvaron. Dénes nádort addigra megittatták, sebeit kezelésbe vették, és a király tanácsadói megkezdték kifaggatását a vereség részleteiről. Kálmán és a rögtönzött elővéd nem pazarolta idejét a tájékozódással. A herceg egy mozdulattal nyeregbe pattant, az utolsó búcsút már onnan vette Szalométól.

– Vigyázz magadra! – mondta az asszony sokadszorra.

– Háborúba nem azért megy az ember, hogy magára vigyázzon.

•

Kálmán még a saját lován jött vissza Muhi mellől. Amíg volt értelme, az elővéd parancsnokaként az első sorokban harcolt. Az égő, hullákkal borított táborból az utolsók között menekült el. A következő éjszakát a nyeregben töltötte, még sebeit bekötözni sem állt meg. A leghamarabb Pestre akart érni, hogy mentse a menthetőt. A jobb vállán a lemezpáncél széle melletti lándzsaszúrásból Szalome szedegette ki a vászonkabát beszakadt szálait. Úgy ítélték, Pest védhetetlen, a horvát területeken lehet még pár fegyverforgatót összegyűjteni.

Béla rögtön a menekülést választotta, amint a tatárok körülzárták a táborot. Az éjszakai és délelőtti összecsapások idején a sátrában pihent. Északnyugat felé, hegyek és sűrű erdők közé menekült. Leghűbb követőit egyesével küldte vissza, hogy életük árán egy-egy perce lelassítsák az üldözőket. Így jutott el Bécsig, ahol Frigyes herceg és egy ferde orrú lovag három megyét követeltek tőle, jövőbeni esetleges segítségért cserébe. Béla felháborodottan hagyta ott Bécsset, de Frigyes nem várt kölcsönösséget, Béla engedélye nélkül is megszállta Pozsonyt.

A két testvér útja végül Zágrábban kereszteződött. Kálmánt az utolsó néhány napi járóföldön már szekéren kellett vinni. Jobb vállánál a seb gennyezett, mindkét széle feldagadt, a herceg izzadva, levegő után kapkodva feküdt a hátán. Kálmán, Szalome, Zakariás atya és kevés kísérőjük akkor érkezett Zágrába, amikor Béla futára a király közvetlen családját egy napi útról jelentette. A futár foghatta Kálmán lábait, amíg a szekérből a lakótoronyba átvitték.

Az egy nap előny nagyobb részét Kálmán szendergésben töltötte, melyből a fájdalom és a láz ébresztették fel újra és újra. Szalome hosszasan kérlelte Kálmánt, hogy ne haljon meg; még lehetnének gyerekeik, talán még sokáig élhetnének együtt. Kálmán annyit válaszolt, hogy erről kérjen mást, miközben bal kezével a feszületre mutatott.

– Ha meghalok – tette hozzá –, házasodj meg újból. Majd fentről vigyázok rád.

– Nem!

– De igen, vigyázok rád.

– Nem házasodom újra. Nekem más nem kell. Inkább leszek apáca.

Kálmán megnyugodott, hogy a meghalás ellen már nem tiltakozott felesége. Lehunyta szemét, és pihenni próbált. Szalome újra a tenyerébe fogta a kezét.

– Hogy van a kedvenc öcsém? – kérdezte Béla, amint a szobába lépett. Átizzadt lovaglóköpenye suhogott utána a levegőben, egy szolga a kérdés végével kapcsolta le válláról.

– Isten kezében. Mint mindannyiunk – felelte Kálmán. Természetellenes színűre változott bőre és a koponya formáját felvevő arca láttán Béla megértette, hogy már nem sok időt tölt az árnyékvilágban.

Béla mögül ekkor lépett ki egy derékig sem érő emberke fakarddal hadonászva.

– Kálmán bácsi! Kálmán bácsi! Kardozzunk!

– Hagyjad, István, maradj csendben – szólt rá Béla. – Kálmán bácsi nem sokára aludni fog.

Szalome felkapta a fejét, egy pillanatra elgondolkodott, kikaparja-e sógora szemét. A kis István, a magyarok későbbi királya lábujjhegyen ment ki a folyosóra, de a fakard hegyét végigcsattogtatta maga után a padló kövein.

– Megtettem, amit lehetett.

– Megtetted. Megmutattad minden magyarnak, hogy egy királyi hercegnek sem kell féltennie életét a vészben. Ha egy királyi herceg az első sorokban hullajtja véré, másnak sem lehet kifogása. Néha irigyellek, hogy te hős lehetsz. De nekem, a királynak, az a kötelességem, hogy túléljek, és túlélésemmel biztosítsam az ország túlélését. Ha megmenekülünk a barbároktól, nekem akkor is készen kell állnom dolgozni az országért.

– Úgy. Úgy. Oltalmadba ajánlom híveimet.

– Mindenkire gondom lesz. Ha még nem lenne elég. Te meg add át üdvözetemet szüleinknek. – Béla az ajtó felé fordult, de testvére még egy megszólalásig tartóztatta.

– Én már nem leszek király...

– Kit tudja, talán még lehetsz szent.